

ШЕВЧЕНКОЗНАВЦІ ТА ШЕВЧЕНКОЛЮБИ

Алла КАЛИНЧУК

УДК 821.161.2 Шевч.:82.09Сумцов

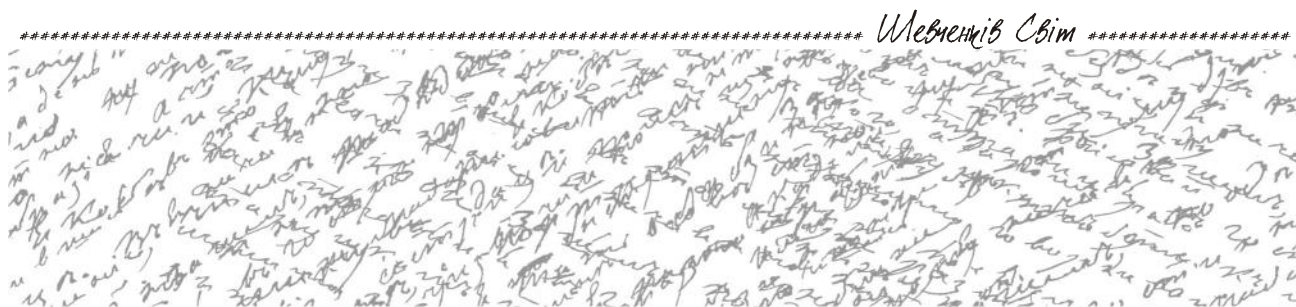
ТВОРЧИСТЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В НАУКОВИХ СТУДІЯХ МИКОЛИ СУМЦОВА

До 95-х роковин від дня смерті українського вченого Миколи Сумцова (1854–1922)

У статті за тематичними циклами проаналізовано понад тридцять шевченкознавчих розвідок М. Сумцова, які він оприлюднив упродовж 1882 – 1922 рр. (деякі введено в науковий обіг уперше), підготував біографію поета українською мовою, уклав збірку його творів. З'ясовано внесок літературознавця у формування закладів шевченкознавства кін. 19 – поч. 20 ст., розкрито головні напрямки бачення ним наукового дослідження доробку Шевченка. На замовлення «Энциклопедического словаря: В 86 т.» (СПб., 1903. – Т. 39, видавці Ф. Брокгауз та І. Єфрон) учений підготував статтю про митця, де він уперше представив Шевченка-поета і Шевченка-художника, вказав на найголовніші джерела про його творчість, розглянув низку позацензурних і цензурних «Кобзарів», виданих у другій половині 19 ст.

Ключові слова: тематичний цикл, програма, мотиви поезій, фольклор, літературні впливи, видання творів Шевченка, релігійність, гуманізм, біографічно-побутовий чинник, вшанування пам'яті, мистецькі твори.

Постановка проблеми. Тема «Творчість Шевченка в рецепції Сумцова» досі залишається фактично поза сферою наукового дослідження. Деякі аспекти розвідок Сумцова щодо спадщини Шевченка розглянуто в монографії І. Шишова [25], публікаціях О. Павлової [6] та І. Михайлина [4].

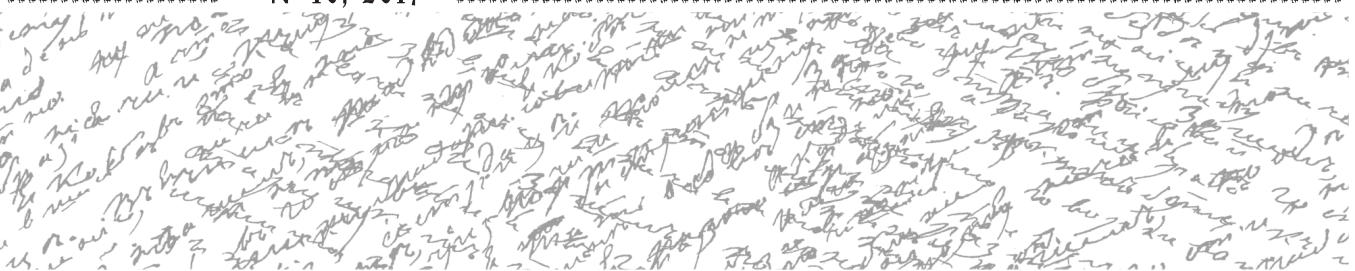
Проте ґрунтовної розвідки щодо шевченкознавчих статей харківського вченого немає, що й зумовило вибір **теми**. Серед малознаних досі сторінок – шевченкознавчі студії Миколи Сумцова, які варто актуалізувати з **метою** розширити горизонти процесу становлення та розвитку шевченкознавства наприкінці 19 – на поч. 20 ст. Статтю написано в контексті підготовки до видання збірки шевченкознавчих праць Сумцова з коментарями, бібліографією та розділом про літературознавця – дослідника творчості українського поета.

Виклад основного матеріалу. Микола Сумцов (1854–1922) був тим ученим, який свідомо звернувся до вивчення спадщини Шевченка. Він залишив по собі сотні ґрунтовних досліджень з етнографії, фольклору, філології, мистецтвознавства, музеєзнавства, краєзнавства тощо. Харківський науковець – автор понад тридцяти шевченкознавчих студій, котрі було опубліковано в журн. «Киевская старина», газ. «Южный край», «Сборнике Харьковского историко-филологического общества», збірці «Из украинской старины», в «Энциклопедическом словаре» Брокгауза та Ефрона, окремими виданнями. За підтримки науковця вийшла збірка творів Шевченка «Кобзарь» / Ред., авт. вступ. ст. В. Доманицький-Х.; К.; Львів, 1918), де Сумцов вмістив статтю «Слобожанщина і Шевченко». Також літературознавець уклав «Хрестоматію по українській літературі» (Х., 1918), 1922 р. до четвертого, доповненого, видання він включив додаток «Покажчик тем для студій над Шевченком», що охопив 150 тем по творчості українського митця, виокремивши шість головних розділів: 1) біографічні теми; 2) загальні відношення; 3) особисте в студіях над Шевченком; 4) загальні риси поезії Шевченка; 5) окремі поезії; 6) окремі мотиви; всі рубрики – з розлогою бібліографією. Окрім того, від 1870-х до 1922 рр. Сумцов був учасником та організатором шевченківських літературних вечорів та наукових семінарів у Харкові.

Як один із найактивніших членів Харківського товариства з поширення в народі писемності 1882 р. літературознавець уклав збірку творів Шевченка із серії «Читання для народу», однак Головне управління у справах друку заборонило її [20, с. 198]. Перебуваючи у складі Видавничого комітету Харківського товариства, вчений підготував спеціальну працю «Новейшая поэзия как образовательное средство для крестьян» (1883), де обґрунтував необхідність освіти для народу, відстоював його право знати твори світового мистецтва, вказав, зокрема, що серед інших заслуговував на обов'язкове прочитання «Кобзар» Шевченка.

Відомо, що впродовж 1881 – 1882 рр. київський та одеський цензурні комітети за указом Олександра II (1881) серед інших українських матеріалів заборонили друкувати українською мовою біографічну працю Сумцова про поета [див.: 21]. Цей факт зафіксовано й у листі Сумцова до Б. Грінченка від 1 травня 1901 р. [9, с. 215]. Згодом у статті «Кладбище рукописей» учений згадував про свою книжку «Біографія Шевченка», написану українською мовою, що зникла в петербурзькому цензурному комітеті і, на його переконання, втратила вже наукову цінність [8, с. 127].

Кількість текстів Сумцова про творчість Шевченка вражає, проте не всі вони мають однакову літературно-критичну вартість (із сучасної перспективи зазначимо, що одні виглядають дещо застарілими, другі – мають характер заміток або нарисів, треті – почасти популяризаторського спрямування), але у підсумку його статті формують засади наукового шевченкознавства і визначають головні напрямки його розвитку наприкінці 19 – на поч. 20 ст. Саме харківський учений – автор про-

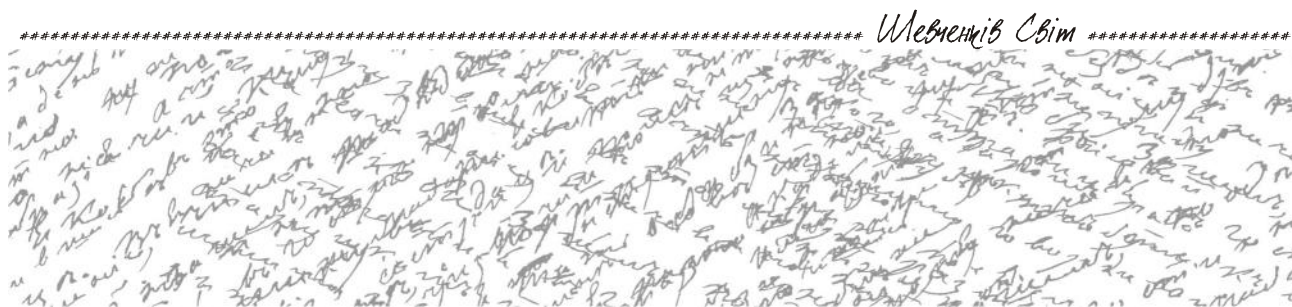

грами розвитку наукових досліджень спадщини поета у кін. 19 – на поч. 20 ст., котру вперше подав у статті «О мотивах поэзии Т. Г. Шевченко» (1898): а) скласти словник Шевченка; б) вивчити формальний бік його творів (композицію, художні засоби); в) відшукати відповідні літературні паралелі в українських, польських і російських поезіях – з метою виокремити можливі літературні наслідування / паралелі, загальні засоби художньої концепції; г) ґрунтовно схарактеризувати власне Шевченкові мотиви.

Згодом у студіях популяризаторського спрямування («Вторичное раскрепощение Шевченко», «Сорок шоста роковина з дня смерті Шевченка», обидві – 1907; «На родине Шевченко (Из поездки на Пасхальной неделе)», 1908; «К чествованию памяти Т. Г. Шевченко», «Несколько пожеланий (ко дню Т. Шевченко)», обидві – 1911) Сумцов конкретизував *план дальшого наукового вивчення творчості Шевченка*: 1) зібрати й видати всі малярські твори митця, розкидані по багатьох містах та у приватних колекціях; 2) перевидати щоденник, котрий опубліковано в журн. «Основа», листи Шевченка і до Шевченка; 3) підготувати з художніми ілюстраціями зб. «Кобзар», за вартістю, доступною для народу; 4) надрукувати всі поетичні твори з історико-літературними коментарями; 5) залучити мовознавців до вивчення мови і стилю Шевченка (учений зазначив, що дослідження майже не розпочато); 6) зібрати й оприлюднити спогади про Шевченка (наголосив на науковій цінності цих матеріалів); 7) відкрити кафедри Шевченка в університетах (на зразок кафедр О. Пушкіна). Вчений запропонував низку заходів зі вшанування пам'яті поета: створити Товариство з охорони могили Шевченка, відкрити там пам'ятник, музей, школу з викладанням рідною мовою, проводити патріотично-виховні уроки; збудувати в Києві Дім імені Шевченка, в якому б розміщувався й український театр; заснувати Фонд Шевченка для вручення премій за кращі наукові роботи; видавати спеціальні збірники статей про митця під егідою Академії наук чи Наукового товариства імені Шевченка у Львові; відкрити пам'ятник у Києві, заснувати шевченківські наукові гуртки з вивчення минулого України, її природи, мистецьких пам'яток тощо. Як результат тієї програми, дослідник прагнув отримати повне наукове видання творів Шевченка.

У вище вказаних студіях науковець окреслив коло проблем, котрі вдалося вирішити дослідникам доробку Шевченка від 1861 до 1914 р.: 1) вперше видано збірку творів, звірену за рукописами, придатну для наукового опрацювання (ішлося про вид.: «Кобзар», – СПб., 1907 за ред. В. Доманицького – А. К.); 2) створено два товариства, одне у Львові – наукове, інше в Петербурзі – благодійно-просвітницьке; 3) оприлюднено біографічні книжки М. Чалогота О. Кониського; 4) розпочато дослідження спадщини Шевченка-поета і художника; 5) першим інтерпретатором творів митця став композитор М. Лисенко; 6) іменем поета названо низку шкіл, читалень, училищ, бульварів, лікарень тощо.

Наголосив Сумцов і на досягненнях мистецького шевченкознавства кін. 19–поч. 20 ст.: 1) атрибутовано (хоча й частково) його малярські твори (вказав, що під деякими з них стояли дати, вказані Шевченком); 2) Б. Грінченком укладено «Каталог музея украинских древностей В. В. Тарновского» (Чернигов, 1900. – Т. 2), де твори митця розподілено за роками; 3) заявлено про потребу зібрати й видати всі малярські твори Шевченка (про це йшлося у статтях «О мотивах поэзии Т. Г. Шевченко», «Отношение В. А. Жуковского к Г. Ф. Квитке, Т. Г. Шевченко и

М. А. Максимовичу»; «Сонце заходить» Т. Г. Шевченко (в бытовой и литературной обстановке)», «Рисунки и картины Т. Г. Шевченко»).

Науковець був обізнаний із працями про життя і творчість Шевченка, що вийшли наприкінці 19 – на поч. 20 ст.: біографічні книжки В. Маслова, М. Чалого, О. Кониського, статті про поетичні твори О. Партицького, І. Франка, В. Шурата, І. Кокорудзи, К. Студинського, О. Колесси, розвідки про малярські роботи В. Горленка, М. Шугурова, О. Русова, Є. Кузьміна, Б. Грінченка, О. Новицького. Враховуючи їхні напрацювання в дослідженні доробку Шевченка, Сумцов акцентував увагу на необхідності комплексного вивчення теми «Шевченка-поета й Шевченка-художника» (стаття «О рисунках и картинах Т. Г. Шевченко (преимущественно харьковских)» // Южный край. – 1903. – 26 февраля), згодом доповнив її та опублікував у зб. «Из украинской старины». – Х., 1905[докл. див.: 2].

Літературознавця можна вважати одним із засновників наукових студій про творчість Шевченка. Впродовж сорока років Сумцов студював творчість Шевченка. Той період – винятково складний і переломний як для держави, так і для історико-літературного процесу (укази про заборони викладати українською мовою, видавати українською книжки, ставити вистави, цензура щодо всього українського, вилучення Шевченкових видань тощо). Умовно всі розвідки Сумцова про творчість Шевченка можна розглядати за кількома *тематичними циклами*: 1) біографічно-побутовий аспект висвітлення постаті Шевченка, 2) творчість Шевченка як естетичний феном, 3) Шевченко та літературні впливи / паралелі, складовою якого є підтема «Шевченко та український фольклор», 4) світогляд Шевченка, 5) мистецькі твори Шевченка.

Біографічно-побутовий аспект висвітлення постаті Шевченка – це статті Сумцова, в яких висвітлено деякі сторінки творчої біографії Шевченка, піднято проблему вшанування пам'яті поета. До цієї теми вчений не раз звертався впродовж наукової діяльності (студії «По случаю 21-й годовщины со дня смерти Т. Г. Шевченко (умер 26 февраля 1861 г.)», 1882; «Памяти кн. В. Н. Репниной», 1892; «В. А. Жуковский и Т. Г. Шевченко», 1903, «Шевченко (Тарас Григорьевич)», 1903, «Сорок шоста роковина з дня смерті Шевченка», 1907; «На родине Шевченко (Из поездки на Пасхальной неделе)», 1908; «К чествованию памяти Т. Г. Шевченко»; «Несколько пожеланий (ко дню Т. Шевченко)», обидві – 1911). Не вдаючись до докладного їх аналізу, зазначимо, що в розвідках 1880-х – 1903 рр. ішлося про особливу роль російського поета В. Жуковського та княжни В. Репніної в житті Шевченка, у публікаціях 1907–1911 рр. науковець наголосив на виданні «Кобзаря» (СПб., 1907) без цензурних втручань, заслугою редактора В. Доманицького вважав те, що він перевіряв тексти поета за автографами, додав твори, раніше заборонені та добуті з архіву Третього відділення. Літературознавець висловив власну позицію щодо необхідності видавати твори і часописи українською мовою, відкривати українські школи, кафедри історії та народознавства, встановити пам'ятники Шевченкові у Кирилівці й Харкові, запропонував свої проекти. У студії «Причина смерти Т. Шевченко» (1912) вчений спростовував твердження М. Максимовича, П. Куліша та М. Микешина, що витало в оточенні Шевченка у другій половині 19 – поч. 20 ст., які запевняли, що саме через пиятику в поета виникла й розвинулася його недуга. Науковець заперечив їхні судження, послався на спогади К. Юнге, М. та Ф. Лазаревських,

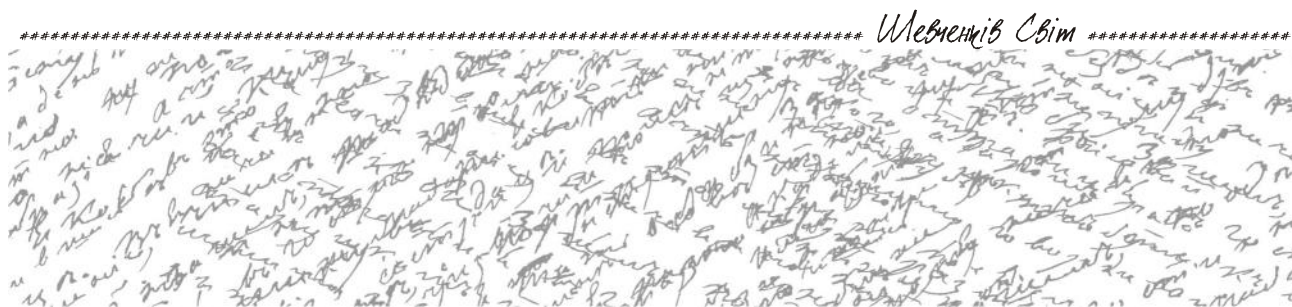

М. Костомарова, біографічні книжки М. Чалогота О. Кониського [13]. Дослідник спростував думку М. Лободовського про поему «Марія», яку Шевченко нібито написав на підпитку: «То, что не нравится М. Ф. Лободовскому, явилось результатом не вина, а сознательного уклонения поэта от христианской поэтической традиции в сторону модной в его время рационалистической теории Штрауса. Поэма «Марія» написана трезво, даже черезчур трезво, в духе сухой немецкой рационалистической философии. По форме, по стилю она ясна и прозрачна» [13].

Одне з ключових питань наступного тематичного циклу *«Творчість Шевченка як естетичний феном»* – уперше запропонований Сумцовим аналіз творчості митця за головними мотивами й дослідження окремих поезій (статті «О мотивах поэзии Т. Г. Шевченко», «"Сонце заходить" Т. Г. Шевченко (в бытовой и литературной обстановке)», Последнее стихотворение Т. Г. Шевченко "Чи не покинуть нам, небого"», «Сны Т. Г. Шевченко: (К психологии художественного творчества)», «Этюды о Т. Г. Шевченко»).

У статті «О мотивах поэзии Т. Г. Шевченко» Сумцов запропонував виокремити в творчості митця такі мотиви: власне українські мотиви зовнішньої природи (сонце, місяць, вітер, тополя, калина, соловей, перекоти-поле, лілея, барвінок, ряст тощо), історичні (гетьманщина і гетьмани, козацтво, історичні місцевості, кріпацтво, солдатчина тощо), релігійно-моральні (вважав поета глибоко релігійною людиною), політичні (зазначив, що вони вже застаріли, розглянув тільки слов'янофільство), автобіографічні, етнографічні, окремо – України та чумака. Мотив Дніпра він вважав одним із найголовніших у поезії Шевченка, а сімейно-родинний комплекс (українське село, сім'я; жінка, мати, вдова, покритка, наймичка; діти, байстрюки; дівчата, парубки; старі люди) – основним мотивом. На думку О. Целевича, харківський учений подав лише реєстр мотивів у поезіях Шевченка, заслугою дослідника було те, що «вони угруповані по внутрішньому їх спорідненню, декотрі аргументовані й поперті відповідними місцями "Кобзаря" (вид. 1883)» [23, с. 5]. Згодом літературознавець планував підготувати ґрунтовну монографію про мотиви творів митця [див.: 1].

В науковому доробку Сумцова є низка статей, присвячених інтерпретації окремих поезій Шевченка. Так, 1913 р. він опублікував статтю «Сны Т. Г. Шевченко: (К психологии художественного творчества)», в якій окреслив твори митця, написані у формі сну, а також поезії, листи, щоденник, що містили описи чи розповіді про сновидіння. Вчений спробував згрупувати і проаналізувати форми сновидінь у творах митця: 1) з погляду загальної психології художньої творчості (сни Шевченка, коли йому виділося, як він гуляє окремими містами, зокрема Петербургом, Москвою, Лубнами, бесідує з друзями – М. Лазаревським, П. Кулішем, С. Гулаком-Артемовським, бачить постаті негативних персонажів – Петра І, Д. Бібікова, Л. Дубельта); 2) з погляду поетичної творчості Шевченка, написані у формі сну, що зафіксовано в заголовку («Сон – У всякого своя доля», 1844, «Сон – Гори мої високії», 1847 та «Сон – На панщині пшеницю жала», 1858). Поему «Сон» науковець спробував проаналізувати з погляду залучення форми сну. Так, на думку дослідника, пишучи твір, Шевченко послався на переказ власного сну: «Это не литературная форма, придуманная автором с задней целью, не преднамеренный памфлет, рассчитанный на внимание толпы, а повествование о сне, написанное со свойственным сну преувеличением и с откровенностью

неосторожного поета, человека прямого, по свойственной всем поэтам черте, сильно подчинявшегося известному образу, всплывшему в уме, наяву или во сне; носится поэт тогда с назойливой мыслью, мучается, пока не отрешится от нее в форме художественного изложения – в слове, стихах, красках или звуках. На самом построении и на содержании стихотворения «У всякого своя доля» лежит печать сонного его происхождения, и, мало того, по признанию самого автора, написанного в хмелю» [16, с. 8]. Треба визнати, що така оцінка форми вираження сну у творчості Шевченка була дещо суперечливою і вразливою для нього. Він пояснював, що прийомом сну і «польотом у вісні» як його різновидом «объясняются грубые образы и выражения, о чем Т. Г. впоследствии сожалел и за что он претерпел в жизни много горя и лишений» [16, с. 9]. Літературознавець вказав на твори Шевченка, написані під впливом сновидінь або з мотивом снут («Мар'яна-черниця», 1842, «Відьма», 1847, «Буває, в неволі іноді згадаю», 1850, «Сестрі», 1859, «Л.», 1860). Сумцов, знаючи про розробки вчених кін. 19–поч. 20 ст., усвідомлюючи важливість наукової проблеми психології творчості, розуміючи природу та її складність, долучився сам до аналізу суті поетичної творчості поета і закликав вивчати як індивідуальні риси його доробку, так і застосовувати порівняльні дослідження в межах окресленого питання.

У статті «Этюды о Т. Г. Шевченко» (1914) науковець приділив увагу аналізу окремих творів Шевченка (як-от, вірш «Буває, іноді старий», пов'язаний з біографією поета), оглядові маловідомих на той період щоденника і листів митця. На думку Сумцова, елегію «Буває, іноді старий» сповнено глибоких переживань, спричинених неволі і самотності, коли поет відбував десятирічне заслання, з характерними для його творчості мотивами добра, надії, молодості, любові до ближнього, самотності, старості, смерті. Він також навів приклади інших творів Шевченка, що демонструють різноманітність засобів поетичного втілення названих мотивів: «Огни горять, музыка грае» (1850), «Минули літа молодії» (1860), «Та не дай, Господи, нікому» (1848), «Ой гляну я, подивлюся» (1848). За науковцем, у поезії «Огни горять, музыка грае» згадка про молодість і надію – мимобіжна [19, с. 3], в елегіях «Минули літа молодії» – на рівні монологу-роздуму ліричного героя-поета, «Та не дай, Господи, нікому» – ліричний герой звертається до Бога з проханням уберегти й інших від драми, яку він переживає. Сумцов наголосив, що зажурливе самовизначення «старий», що його приклав до себе Шевченко в 1848 р. на 35 році життя, увиразнює семантику незворотності часу, втраченого в неволі [19, с. 4], цю ж лексему вжив поет і у вірші «Ой гляну я, подивлюся».

На думку дослідника, у схожому ключі й зі схожими мотивами Шевченко, будучи тяжко хворим, написав у Петербурзі останню елегію «Чи не покинуть нам, небого» (1861), де «вылилось тревожное состояние духа, сознание близкой кончины, жажда жизни и, как заключительный аккорд, нежное обращение к горячо любимой родине» [11].

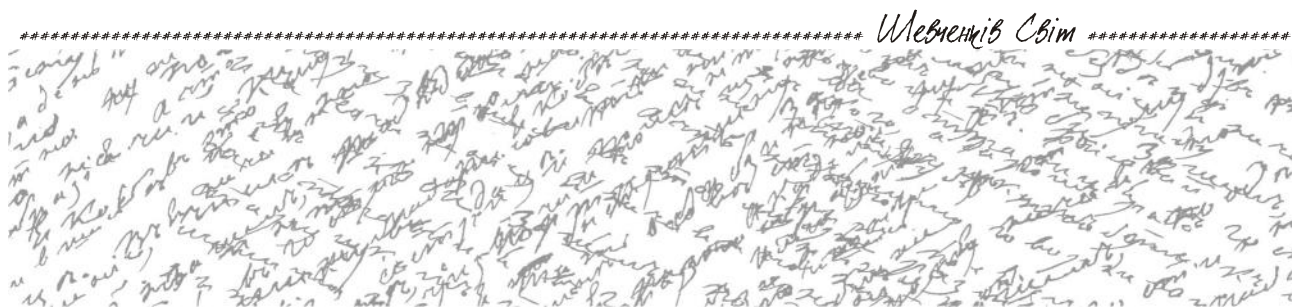
У статті «"Сонце заходить" Т. Г. Шевченко (в бытовой и литературной обстановке)» вчений дослідив окремий твір поета в контексті світової культури. Порівнюючи вірш «N. N. – Сонце заходить» (1847) із творами російських та англійських письменників, народними піснями різних народів, літературознавець довів свою обізнаність зі світовою культурою. На думку науковця, ця поезія Шевченка мала суміжні перегуки з іншими творами, він спробував класифікувати їх за

мотивами та образами (порядково). Так, літературознавець знайшов паралелі в народній поезії (зі зб. П. Чубинського «Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край...», 1872, Я. Головацького «Народные песни Галицкой и Угорской Руси: У 3-х ч.», 1878, А. Метлинського «Народные южно-русские песни», 1854), у віршах Ф. Тютчева – «Сумерки» (1835) і «День вечереет, ночь близка» (за списком 1851 р.), схожий мотив про роль і призначення поета й поезії – у В. Кюхельбекера, Є. Баратинського, О. Пушкіна, мотив вечірньої зірки – у В. Вордсворта «Вечерняя звезда земли моей» (1802), О. Федорова «Звезда», в оповіданні німецького письменника Г. Зудермана «Звезды, к которым не стремятся» [2]. Стаття «"Сонце заходить" Т. Г. Шевченко (в бытовой и литературной обстановке)» є складовою ширшого тематичного циклу Сумцовських досліджень «Шевченко та літературні впливи / паралелі».

До вищевказаної теми вчений не раз звертався впродовж наукової роботи, яку означив у кількох аспектах: Шевченко й усна словесність; Шевченко та Г. Сковорода; Шевченко та Г. Квітка-Основ'яненко; Шевченко й А. Метлинський; Шевченко й А. Міцкевич; Шевченко та російські поети (В. Жуковський, О. Пушкін, М. Лермонтов). Особливості стилю митця літературознавець схарактеризував так: «Главная трудность изучения поэзии Шевченко заключается в том, что она насквозь пропитана народностью, и крайне, трудно, почти невозможно, определить, где кончается малорусская народная поэзия и где начинается личное творчество Шевченко. Народное начало поглотило и скрыло литературные влияния; получается такое общее впечатление, будто поэзия Шевченко сложилась сразу, без исторических и литературных традиций, без посторонних влияний, без внутреннего органического роста – впечатление ошибочное» [10, с. 211]. На переконання Сумцова, докола українського митця з'явилися письменники того ж світового масштабу: А. Міцкевич, Ю. Словацький, В. Жуковський, О. Пушкін, М. Лермонтов та ін., серед таких поетів дослідник запропонував і розглядати творчість Шевченка: (студія «Т. Г. Шевченко и его зарубежная литература», 1914). Проте дослідник, пишучи про впливи поезій А. Міцкевича на твори Шевченка, не вказав на такі запозичення (теми, мотиви, образи тощо).

Сумцов вважав, що одними із найважливіших для формування й розвитку Шевченка як митця були впливи на нього українського фольклору. Перші спостереження на цьому полі він зробив у статті «О мотивах поэзии Т. Г. Шевченко», де торкнувся проблеми «Шевченко й усна словесність», зокрема питань, пов'язаних із витоками його творів. Науковець зазначив, що поет поклав у їх основу народну словесність, а образ старого кобзаря, який виконує народні пісні, викликав у нього спогади про Україну. Дослідник звернув увагу, що Шевченко, створюючи власне український образ народного співця, поєднав фольклорну та літературну традиції (відомо, що цей образ був одним з уживаних у світовій романтичній літературі). Вчений підкреслював, що в його поезіях поєднано, з одного боку, філософію пісень народних кобзарів і Сковороди, з іншого, твори А. Міцкевича, В. Жуковського, О. Пушкіна, М. Лермонтова. Творчість Шевченка, на думку літературознавця, наближена до козацького епосу, за образами – до «Слова о полку Ігоревім» [10, с. 211]. Це дало можливість Сумцову виокремити кілька чинників власне Шевченкової творчості: 1) народність зовнішню, запозичену й наслідувану; 2) народність внутрішню, психологічно спадкову [10, с. 214].

До зовнішніх, запозичених мотивів науковець відносив різні фольклорні жанри: 1) народні пісні, що їх залучав Шевченко цілком, частково, або переробки (стилізації), місцями лише згадки; 2) легенди, казки, приказки, прислів'я, перекази (траплялися рідше); 3) повір'я та звичаї; 4) багато образів взято з народної поезії; 5) порівняння й символи, що їх запозичив Шевченко; 6) алюзії на фольклорні твори; 7) ремінісценції з них. Також літературознавець охарактеризував народність внутрішню, що «определяется далее его мирозерцанием, излюбленными его точками зрения на внешнюю природу и на общество, причем в отношении к обществу выделяется элемент исторический – его прошлое, и элемент бытовой – современность» [10, с. 216].

В іншій статті «Любимые народные песни Т. Г. Шевченко» (Украинская жизнь. – 1914. – № 2. – С. 18 – 23) Сумцов також обґрунтував власні спостереження щодо впливу на поета українського фольклору, зокрема вказав на повір'я, казки, легенди тощо, етнографічні елементи, розкидані у зб. «Кобзар», найбільше уваги він присвятив питанню залучення Шевченком народних пісень (різних за жанром – історичних, колискових, весільних, жартівливих тощо), навів їх приклади, наголосив, що вибір усних жанрів у поета зумовлювався як тематикою літературного твору, так і його жанром.

Ще у статті «О мотивах поэзии Т. Г. Шевченко» Сумцов заявив про тему «Шевченко і Сковорода». Згодом учений вказав (без ґрунтового аналізу творчих паралелей), що поет не раз звертався до постаті мислителя 18 ст., йому близькі були творчі засади мислителя (публікації «Шевченко (Тарас Григорьевич)», «Несколько пожеланий (ко дню Т. Шевченко)», «Харьков и Шевченко» і «Гуманізм Шевченка»). Науковець констатував, що Шевченко, ймовірно, зовсім не знав філософських праць, трактатів, діалогів та ін. творів українського письменника.

В шостому розділі «Особисте в студіях над Шевченком» Сумцов запропонував дослідити з-поміж інших проблему «Шевченко і Сковорода» у кількох аспектах: 1) дитячі та юнацькі спогади про знайомство з творами Сковороди (йдеться про віршове зізнання «А. О. Козачковському», 1847); 2) вплив Сковороди; 3) відгук Шевченка в «Передмові до нездійсненого видання “Кобзаря” 1847 р.» про мову Сковороди; 4) про його філософські твори («Хрестоматія по українській літературі», 1922). Проте необхідно наголосити, що тезу дослідника про вплив творчості Сковороди на Шевченка було перебільшено (хоча її активно згодом розробляли в радянський період сковородино- та шевченкознавства).

Про творчі паралелі між М. Маркевичем і Шевченком літературознавець писав у енциклопедичній статті «Шевченко (Тарас Григорьевич)» (без докладного аналізу). В розвідці «Харьков и Шевченко» вчений наголосив: «Хотя Метлинский и не упоминается в “Кобзаре”, но что скромная муза этого профессора не осталась без влияния на Т. Г. (Шевченко – А. К.), ярким доказательством служит первый, в художественном отношении роскошный куплет в “Причинна” – “Ревет стогне Дніпр широкий”, представляющий собой усовершенствованную переделку одного из стихотворений Метлинского» [17, с. 2]. Тут, імовірно, йдеться про вірш Метлинського «Смерть бандуриста», де вжито відомий мотив Дніпра. У статті «Гуманізм Шевченка» Сумцов підкреслив, що Шевченко добре знав творчість Метлинського (очевидно, йдеться про зб. останнього «Думки і пісні та ще дещо», 1839 і «Народные южнорусские песни», 1854).

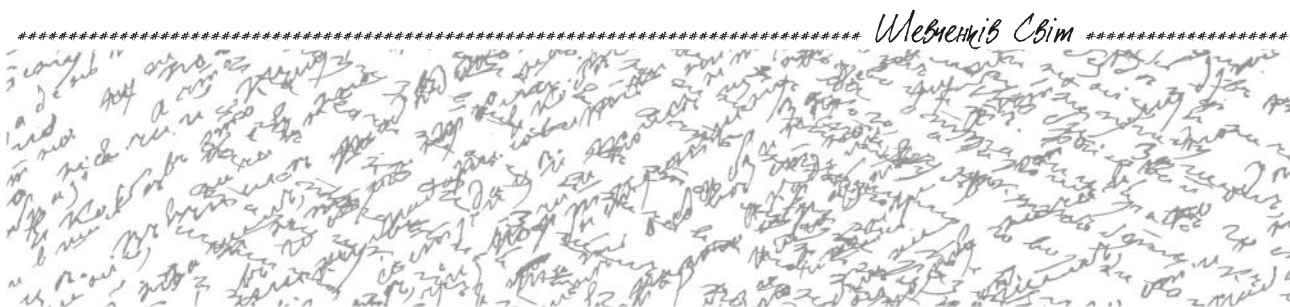

Про вплив творчості Г. Квітки-Основ'яненка на Шевченка вчений заявив у студії «Харьков и Шевченко»: «Было другое влияние, гораздо более важное, влияние благотворное – харьковской старой литературы, особенно, трех наиболее крупных ее представителей – Г. С. Сковороды, Г. Ф. Квитки-Основьяненко и А. Л. Метлинского» [17, с. 2]. Дослідник указав на схожі сюжетно-фабульні особливості у поемі «Княжна» (1847) та повістях Квітки-Основ'яненка «Маруся» і «Сердешна Оксана», зокрема, образ Шевченкової Княжни (епізод, коли вона відвідувала знівечені голодом села) нагадував Сумцову Квітчиних Марусю та Оксану.

Про літературні паралелі між Шевченком і В. Жуковським ішлося в кількох статтях науковця: «О мотивах поэзии Т. Г. Шевченко», «В. А. Жуковский и Т. Г. Шевченко», «Шевченко (Тарас Григорьевич)», проте якихось конкретних ознак таких зіставлень не назвав. Із сучасної перспективи варто наголосити, що поезія Жуковського, його поетика сприяли творчому зростанню Шевченка, однак домінантною рисою раннього Шевченка є власне національний колорит (використання українського фольклору, народної демонології, оригінальна побудова сюжетів на основі народних переказів, легенд, повір'їв тощо).

Сумцов не раз порівнював поезію Шевченка та Пушкіна. Зокрема, він підкреслив спільну для обох митців довершеність і вишуканість стилів, оригінальність в інтерпретації тем і сюжетів. На думку вченого, між українським та російським поетами була й відмінність у соціальному походженні, національній специфіці літератур, в особистих умовах формування їх як письменників. Наприклад, у статті «О мотивах поэзии Т. Г. Шевченко» літературознавець уперше порушив питання впливу творчості Пушкіна на Шевченка, проте звернув увагу, що «при всем том влияние Пушкина на поэзию Шевченко трудно определить за украинскими наслоениями» [10, с. 212]. Науковець бачив спільні для обох поетів теми, мотиви, сюжети і назвав кілька таких творів, як-от поеми «Братья-разбойники» (1822) Пушкіна і «Варнак» (1848) Шевченка, «Египетские ночи» (опубл. 1837) і баладу «У тієї Катерини» (1848), елегію «Редеет облаков летучая гряда» (1820) і вірш «N. N. – Сонце заходить» (1848). Так, Сумцов, розглядаючи мотиви власне української природи в поезії Шевченка, порівняв його вірш «N. N. – Сонце заходить» із Пушкінським «Редеет облаков летучая гряда». Про спільні мотиви та образи цих поезій він наголосив і в іншій статті «Стихотворение “Сонце заходить” Т. Г. Шевченко в бытовой и литературной обстановке».

У статті «Пушкин и Шевченко» (1917) вчений підсумував заявлену тему. Дослідник визнав, що у творчості Шевченка «мало совпадений с Пушкиным, еще менее подражаний» [14, с. 84], які він вважав невдалими [14, с. 85]. Літературознавець віднайшов риси впливу поеми Пушкіна «Циганы» на поему «Відьма» (1847), зокрема в змалюванні циганського табору, мотив бендерського шляху в Шевченка перегакуються з картиною Бесарабії в російського письменника, обох героїнь звати Маріулами, вони – знахарки. На думку Сумцова, «вся поэма “Відьма” написана под влиянием Пушкина с приспособлением к украинской жизни» [14, с. 86]. Учений зіставив поеми «Варнак» (1847) Шевченка і «Братья-разбойники» Пушкіна, першу вважав наслідуванням твору російського поета, місцями майже дослівним, навів ці паралелі [14, с. 86]. Науковець порівняв вірш «Пророк» Шевченка, Пушкіна і Лермонтова, проте його висновок щодо слабкості твору Шевченка не є переконливим. На сьогодні доведено, що на поезії «Пророк» Шев-

ченка, Пушкіна і Лермонтова виразно позначилася європейська романтична традиція зі спільним мотивом високого призначення поета і поезії в суспільстві, вказано на спільний для всіх трьох творів передтекст [22, с. 365], [3, с. 397]. У підсумку Сумцов наголосив на власне Шевченковій манері письма, яку сформува-ли життєві обставини, уподобання поета, історико-культурне оточення й літературні смаки та інтереси українського митця, засвідчив оригінальність його стилю: «Шевченко – поэт настолько оригинальный, что все влияния он претворял в своеобразные формы, согласно с особенностями его личного ума и характера, в духе украинского народного мирозерцания» [14, с. 85].

З погляду Сумцова, на творчість українського митця мала вплив поезія Лермонтова, про що він уперше заявив у статті «О мотивах поэзии Т. Г. Шевченко». Зокрема, на його думку, вірш Шевченка «Пророк» та однойменний твір Лермонтова – схожі (проте нині цю тезу спростовано, доведено, що вони мають спільний претекст [22, с. 364]). Вчений спостеріг, що в обох поетів «внешняя природа, история и современный быт освещены у них с глубоко национальной точки зрения» [10, с. 217], вважав, що Шевченків вірш «І станом гнучим і красою» (1850) написано під впливом «Молитви» («В минуту жизни трудную...») Лермонтова (1839). Літературознавець припустив, що балада Шевченка «Причинна» та вірш Лермонтова «Молитва» («Я, Матерь божия, ныне с молитвою»), 1837 – схожі (очевидно, він мав на увазі образні та інтонаційні перегуки обох творів – А. К.). Про спільний мотив науковець писав і щодо послання Шевченка «N. N. – Така, як ти, колись лілея» (1859) та вказаної вище «Молитви» Лермонтова. Сучасні дослідники підсумували тему творчих зв'язків між Лермонтовим і Шевченком, зокрема відзначили текстову близькість окремих рядків із поезій обох поетів («Пророк», 1826 – «Тризна» Шевченка), тема Кавказу («Измаил-Бей», «Валерик» – «Кавказ»), схожість мотивів і настроїв героїв, які борються проти російського поневолення («Мцыри» – «Тризна»), мотив богоборництва («Испанцы», «Покаяние», «Демон», «Исповедь» – «Кавказ», «Еретик», «Неофіти», «Гімн черничий»), спільні мотив про нещасливе кохання («Балади», 1831 – «У Вільні, городі преславнім»), декабриська тема («Последний сын вольности», «Памяти А. И. Одоевского», «Кинджал» – «Неофіти») [5, с. 736–737].

Отже, короткий аналіз Сумцовських розвідок, розглянутих у третьому тематичному циклі, показав, що вчений пройшов шлях від довільних зіставлень / проти-ставлень і почав виробляти наукові критерії для порівняльних досліджень різних національних літератур і письменників, які прагнули увібрати найкращі риси світової літератури. І творчість Шевченка не стала тут винятком, відповідно, літературознавець засвідчив всесвітньо-історичне значення спадщини Шевченка: «В его поэзии и в особенности в его прекрасной личности отразилось широкое чувство любви к миру и людям. <...> Понятно, что человек с таким золотым сердцем, должен был при художественном творческом даровании создать истинно прекрасные произведения, и Шевченко действительно написал много такого, что сделало его имя дорогим не только в Малороссии, но и во всем славянском мире» [12].

У науковому доробку Сумцова є кілька розвідок про світогляд Шевченка: «Религиозность Т. Г. Шевченко» та «Гуманізм Шевченка». Вчений упродовж життя докладав зусиль щодо належного вшанування пам'яті Шевченка. Він був занепокоєний тим, що 1911 та 1914 р. роковини смерті поета не знайшли свого висвітлення на сторінках газет і журналів, та й молитовні літургії за упокій Шев-

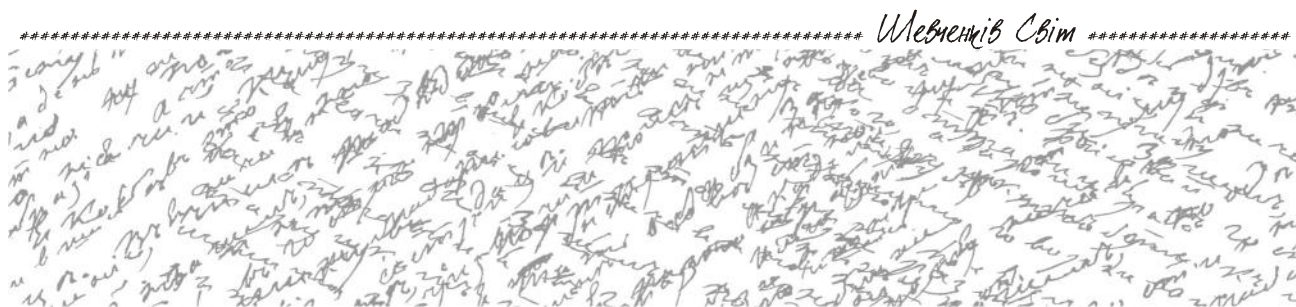

ченка в усій імперії спочатку було заборонено. Проте статтю «Религиозность Т. Г. Шевченко» вчений присвятив не лише тим сумним річницям, але й спробував реконструювати проблему релігійності митця. Дослідник традиційно розглядав його як щиро віруючу людину: «Шевченко принадлежит к первому разряду – поэтов Божией милостью, по приговору истории; за ним прочно укреплено почетное место во всемирной литературе. Все поэты Божией милостью религиозны <...> Шевченко, как поэт милостью Божией, не был атеистом и не мог им быть» [15].

Літературознавець чітко окреслив гуманізм Шевченка – любов до добра, ідеал любові до людини / народу / слов'ян, всепрощення й усвідомлення власної гідності. Він наголосив, що в пошуках апостольства поет «исходил из Евангелия, в которое вчитывался со всей страстью горячего, любящего сердца» [15]. Вчений зазначив, що про зачитування ранньохристиянським твором Шевченко не раз писав у листах до княжни В. Репніної від 1 січня 1850 р. та від 7 березня 1850 р. (обидва – з Оренбурга). Так, Сумцов спостеріг, що митець, як справжній християнин, із повагою ставився до традиції обряду поховання в Україні, коли померлого ховали на території садиби в садку чи на пагорбі; а виписаний Шевченком образ смерті з косою в руках (узятий з народної поезії) наближений до християнської літературної та іконописної традицій («Косар»), опис цвинтаря – до християнської, смиренної православно-народної картини («Ми вкупочці колись росли») [15]. Науковець відзначив шевченківське сприйняття біблійних текстів: його стиль спілкування з Богом як поважне до нього ставлення (запис у щоденнику 28 липня 1857 р., вірш «Чи не покинуть нам, небого», 1861), або, промовляючи молитву до Бога, поет закликав осудити грішників (тобто кріпосників, панство), порівняв твори, де митець вимагав швидкого та справедливого суду для панства, з аналогічними поезіями М. Лермонтова.

Вибудовуючи власне бачення релігійності Шевченка, у тому ж контексті вчений спробував опрацювати поему «Марія» (1859), зокрема заявив про її недослідженість (уперше незавершену розвідку «Шевченкова “Марія”» оприлюднив І. Франко // ЗНТШ. – 1913. – Т. 119 – 120. – С. 348 – 356). Сумцов окреслив історію виникнення задуму поезії (навів листи Шевченка до княжни В. Репніної від 1 січня 1850 р. і 7 березня 1850 р.), вважав її найслабшими нехарактерним твором для митця, пояснюючи це нечіткою його композицією (зокрема, складається з чорнових окремих етюдів, картин): «автор набрасывал их на листках, в разное время, при разном настроении, сложил их в биографическом порядке, и потом, после его смерти, листки пошли в печать, без обработки, помимо желания автора в то время, когда он набрасывал. Оттого окончание вышло запутанным; оттого пастушеская сценка с кормлением коз повторяется несколько раз; оттого неудачно украинизированы страны и люди Востока; рядом с ярким восточным рисунком неожиданно выступают излюбленные автором украинские литературные мотивы» [15]. Проте дослідник наголосив, що вищезазначені недоліки не применшували значення поеми «Марія», адже вона «мягкого и гуманного колорита; в лучших своих местах она говорит о возвышенном молитвенном настроении автора и его молитвенных обращениях к Пресвятой и Пречистой Деве Марии» [15]. Релігійно-світоглядні мотиви у творчості Шевченка літературознавець проаналізував у статті «О мотивах поэзии Т. Г. Шевченко», підкріплюючи свої твердження з «Кобзаря» (СПб., 1883).

Своєрідним доповненням і продовженням тематичного циклу «Світогляд Шевченка» є стаття «Гуманізм Шевченка» (1915), де літературознавець так визначив гуманізм

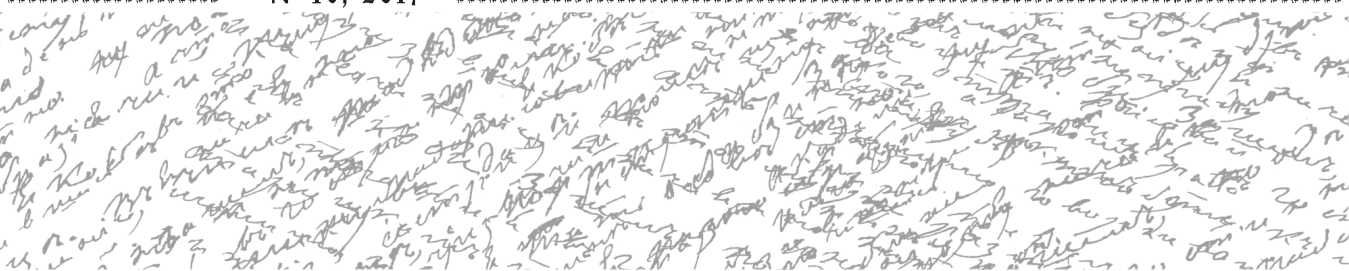

поета – глибока турбота, повага і любов до людини. Ідеали гуманності дослідник спостерігав у всій творчості митця: в ранній поезії («На вічну пам'ять Котляревському», 1838; «Катерина», кін. 1838 поч.–1839; «Сова», 1844 та ін.), у засланчий період («Заросли шляхи тернами», 1849; «Буває, іноді старий», 1849; «Ми восени таки похожі», 1849), в останній період творчості («Відьма», 1858 та ін.). Сумцов відзначив особливу рису гуманістичних ідеалів Шевченка, які під впливом тяжких обставин (кріпацтво, арешт, заслання) ставали універсальними (любов до всіх поневолених слов'ян, згодом – всеосяжна людяність і гармонія). Як приклад, науковець навів відомий заклик поета «Любіться, брати мої» (вірш «Згадайте, братія моя» із циклу «В казематі», 1847). Дослідник наголосив, що в щоденнику Шевченко часто пише про всепрощення і найбільше підвищує почуття любові до людини – що виникало, на його думку, із традиційного розуміння ним християнства, Ісуса Христа називав «Спасителем-человеколюбом» (записи 13 червня і 15 липня 1857 р.). Учений підкреслив, що Шевченко понад усе цінував людську гідність, навів приклад із щоденника, де поет розповів про свою зустріч із сином П. Енгельгардта – Василем Енгельгардтом (1828–1915), яку організував С. Гулак-Артемівський 14 квітня 1858 р., вказав, що про почуття самоповаги йдеться і в поемах «Катерина», «Наймичка», «Відьма» та ін.

Сумцов підкреслив ще одну рису гуманізму Шевченка – його любов до дітей, що найяскравіше виявлялася в листі Шевченка до А. Козачковського від 30 червня 1853 р. з Новопетровського укріплення, в поемі «Княжна» (1847), у вірші «І досі сниться: під горою» (1850) та ін. Науковець нагадав, що про доброзичливість поета і любов до дітей висловлювалися сучасники поета: К. Юнге («Спогади про Шевченка», 1873), Наталка Полтавка («Споминки про Т. Шевченка», 1892), З. Недоборовський («Мої спогади», 1893) та ін. Дослідник вказав, що гуманістичний ідеал формувався у поета під впливом української традиції (глибоке знання народної словесності, особливо пісень, обрядів, побуту), ідей Кирило-Мефодіївського братства, нової української літератури (Г. Сковорода, Г. Квітка-Основ'яненко, А. Метлинський).

Сумцов – автор статті «Шевченко (Тарас Григорьевич)» для «Енциклопедического словаря: В 86 т.» (СПб., 1903.–Т. 39. –С. 355–361), де в 1-ій частині коротко висвітлив біографію поета, у 2-ій – проаналізував поезію Шевченка за мотивами (включив матеріал раніше оприлюдненої студії «О мотивах поэзии Т. Г. Шевченко», 1898), у 3-ій – оглянув його малярські твори, вмістив розлогу бібліографію про доробок митця. Літературознавець вказав на видання «Кобзаря», що вийшли до 1903 р. в Російській імперії та за її межами. Найкращим з них (тексти Шевченкових творів надруковано без цензурних втручань – А. К.) він вважав «Кобзар» за ред. О. Огоновського (Л., 1893 – 1898. – Ч. 1 – Ч. 4, здійснений Науковим товариством імені Шевченка). Також учений перелічив усі збірки творів Шевченка, що були відомі на 1903 р. і піддані цензурі в Російській імперії. Науковець виокремив і чотири видання «Кобзаря», що вийшли від 1876 до 1881 рр. у Празі та Львові.

Окрім літературного доробку (на прикладі аналізу головних мотивів у поезії Шевченка) Сумцов апелював і до розгляду його мистецьких робіт. Учений визнав, що малярські твори Шевченка необхідно вивчати відповідно до мистецької епохи першої половини 19 ст., не підганяючи їх під певні вимоги. Наголосив він і на школі К. Брюллова, впливові Рембрандта на становлення Шевченка-художника (тут доречніше зауважити, що український митець ґрунтовно знав живописну спадщину Рембрандта, навчаючись в Академії мистецтв і відвідуючи Ермітаж – А. К.).

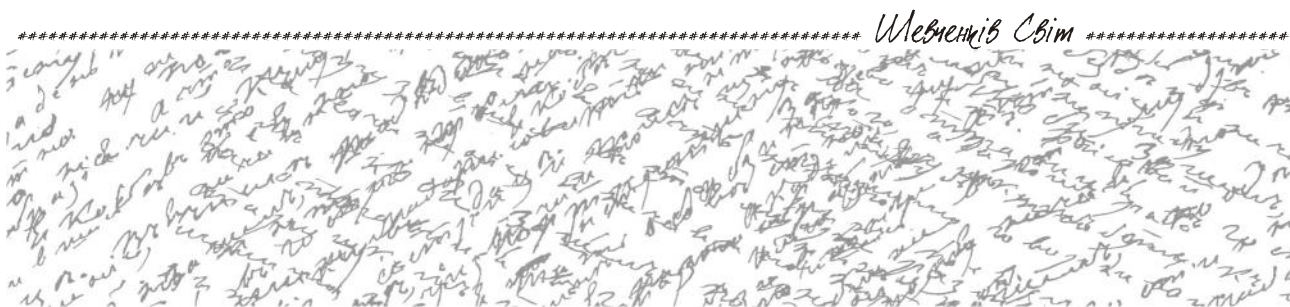
Дослідник згрупував рисунки Шевченка за тематикою: 1) автобіографічні (побутові деталі); 2) історичні – період участі поета в Київській археографічній комісії, коли він їздив Україною, замальовуючи пам'ятки минулого; 3) етнографічні: «с фольклорними целями, <...> в итоге получится ценная этнографическая коллекция» [18, с. 360]. Окремо вчений вирізняє малярські твори періоду заслання поета, охарактеризував їх як «прекрасно исполненные» [18, с. 360].

Не полишав Сумцов досліджувати широку тему «Шевченко-поет» і «Шевченко-художник» і згодом (стаття «О рисунках и картинах Т. Г. Шевченко (преимущественно харьковских), 1903»). У публікації «Новое о Тарасе Шевченко» (1914) він оглянув попередні розвідки мистецького шевченкознавства, високо оцінив нарис О. Новицького «Тарас Шевченко як маляр» (Л., 1914), в якому останній хронологічно представив становлення й розвиток художнього таланту Шевченка, окреслив мистецьку епоху першої половини 19 ст., вказав на «Реєстр праць Шевченка, що дійшли до нас, або про які маємо звістки» (650 найменувань) та власне репродукції його рисунків (у тогочасній критиці альбом оцінювали як найбільш фундаментальну працю в цій галузі – А. К.). Як результат, Сумцов ставив перед собою та іншими науковцями завдання зібрати, атрибутувати, прокоментувати і зрештою видати всі малярські твори Шевченка.

Висновки. Значну частину шевченкознавчого доробку Сумцова витримано в душі культурно-історичної школи зі спробами інтерпретації текстів поета і компаративного аналізу. Дослідник вдавався до зіставлень творів митця з творами інших письменників доволі часто, відшукував паралелі або збіги, подекуди очевидні, часто безпідставні. Досить непросто чітко вивести загальну концепцію рецепції творчості Шевченка Миколою Сумцовим. Слід зауважити, що, очевидно, окремі спостереження вченого, з одного боку – неоднорідні та мозаїчні, з іншого – ґрунтовні – відносно феномену поета. Незважаючи на великий часовий відтинок, що відділяє літературознавчі розвідки Сумцова (від 1920-х рр. і до поч. 2000-х рр. їх було спочатку вилучено, згодом не справедливо призабуто) від сучасного академічного вивчення творчості митця, вони розширили горизонти процесу становлення й розвитку шевченкознавства наприкінці 19 – на поч. 20 ст., а тому його студії є актуальними і нині.

Список використаної літератури

1. Калинчук А. Шевченкознавчі студії Миколи Сумцова на межі століть // Літературознавство. Фольклористика. Культурологія: Зб. наук. праць. – Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. А., 2016. – С. 57–73.
2. Калинчук А. Шевченкознавчі студії у збірці «Из украинской старины» Миколи Сумцова // Шевченків світ: Науковий щорічник. – 2016. – Вип. 9. – С. 54–62.
3. Кирилук З. Пушкін О. С. // Шевченківська енциклопедія: В 6 т. – К.: Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2015. – Т. 5. – С. 396–397.
4. Михайлин І. Сумцов Микола Федорович // Шевченківська енциклопедія: В 6 т. – К.: Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2015. – Т. 5. – С. 1013–1014.
1. Охріменко О. Лермонтов М. Ю. // Шевченківська енциклопедія: В 6 т. – К.: Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2013. – Т. 3. – С. 736–737.
5. Павлова О. Г. Тема Т. Г. Шевченка у науковій спадщині М. Ф. Сумцова // Шевченкіана на початку XXI століття: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 190-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка, 25 берез. 2004 р. –Х., 2004. –С. 177–187.

2. Сумцов Н. Гуманізм Шевченка // Збірник пам'яті Тараса Шевченка (1814 – 1914). – К.: Видавництво наукового товариства у Києві, 1915. – С. 24–30.
9. Сумцов Н. Кладбище рукописей // Наука на Украине. – 1922. – № 2. – С. 127–128.
3. Сумцов М. Ф. Лист до Б. Д. Грінченка від 1 травня 1901 р. // Т. Г. Шевченко в епістолярії відділу рукописів АН Української РСР. – К.: Наукова думка, 1966. – С. 215.
4. Сумцов Н. Ф. О мотивах поэзии Т. Г. Шевченко // Киевская старина. – 1898. – Т. 60. – № 2. – С. 210–228.
10. Сумцов Н. Ф. Последнее стихотворение Т. Г. Шевченко «Чи не покинуть нам, небого» // Южный край. – 1911. – 26 февр.
11. Сумцов Н. Ф. По случаю 21-й годовщины со дня смерти Т. Г. Шевченко (умер 26 февраля 1861 г.) // Южный край. – 1882. – 26 февр.
12. Сумцов Н. Ф. Причина смерти Т. Шевченко: (К 51-й годовщинесмерти Шевченко) // Южный край. – 1912. – 26 февр.
13. Сумцов Н. Пушкин и Шевченко // Украинская жизнь. – 1917. – № 3-6. – С. 84–87.
5. Сумцов Н. Ф. Религиозность Т. Г. Шевченко // Южный край. – 1914. – 16 февр.
6. Сумцов Н. Ф. Сны Т. Г. Шевченко: (К психологии художественного творчества. – СПб., 1914. – 10 с.
7. Сумцов Н. Харьков и Шевченко. – Х.: Печ. дело, 1911. – 9 с.
17. Сумцов Н. Шевченко (Тарас Григорьевич) // Энциклопедический словарь: В 86 т. – СПб.: Семеновская Типо-Литография, 1903. – Т. 39. – С. 355–361.
8. Сумцов Н. Ф. Этюды о Т. Г. Шевченко. – Х.: [Тип.т-ва А. А. Юзефовича, 1914]. – 16 с.
9. Українська ідентичність і мовне питання в Російській імперії: спроба державного регулювання (1847–1914). Зб. документів і матеріалів. – К., 2013. – 810 с.
10. Уманець М. (Комаров М.) Дещо з історії українського письменства XIX віку // Діло. – 1885. – 2 берез. – С. 1–2.
11. Чамата Н. «Пророк» // Шевченківська енциклопедія: В 6 т. – К.: Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2015. – Т. 5. – С. 363–365.
12. Целевич О. Наукова хроніка, Огляд часописів за 1898 р. – Часописи, видавані на російській Україні // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – 1899. – Т. XXX. – С. 5.
13. Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 12 т. – К.: Наукова думка, 2003. – Т. 2: Поезія 1847–1861. – 782 с.
14. Шишов І. Українознавець (Спроба першого прочитання наукових праць М. Ф. Сумцова): Дослідження. – Х.: Майдан, 2000. – 171 с.

Summary. Kalynchuk Alla. Creativity of Taras Shevchenko in Nicholay Sumtsov's scientific studies.

In the article analyzes over thirty shevchenkoznavchyh intelligence by N. Sumtsov which he published during 1882 – 1922 years (some put into scientific circulation for the first time), prepared his biography, signed collection of works of the poet. It was found literary contribution to the formation of foundations Shevchenko late 19–early 20 in. In the article reveals the main lines of his vision of scientific research works of Shevchenko. In order «Encyclopedic Dictionary: The 86 t.» (St. Petersburg, 1903. – Vol. 39, publishers F. Brockhaus and I. Efron) scientist prepared an article about Shevchenko, where he was first introduced Shevchenko as a poet and Shevchenko as an artist, also, he put stress on the main source of creativity of the artist and analyzed a number beyond censorship and censorship «Kobzar» known concentration in 19 century.

Keywords: thematic cycle, program, motives poetry, folklore, literary influences edition of Shevchenko, religion, humanity, home-biographical factor, commemoration, works of art.

